

Biedrības „LATVIJAS SENIORU KOPIENU APVIENĪBA”

struktūrvienība „Senioru Saeima”

Reģistrācijas Nr. 40008264073, Juridiskā adrese: Maiznīcas iela 3-3 Rīga, LV-1001, www.lskapvieniba.lv
e-pasts: lskapvieniba@inbox.lv, tālrunis +371 29475168

2023.gada 3.jūnijā

Par pētījumu – sociālās grupas „Neredzami”

Jau pirms diviem gadiem LSKA vērsa uzmanību uz to, ka sabiedrība, kas cilvēkiem ar invaliditāti liek justies nošķirti un nevēlami, padara viņus neredzamus. Cilvēki ar invaliditāti nav tikai personas ratiņkrēslos – ļoti daudziem invaliditāte izpaužas bez īpaši redzamām pazīmēm. Tās var būt slimības, kas progresē, ietekmē sociālo funkcionēšanu, darba spējas, tas var būt vecums, kas padara lēnāku cilvēka reakciju apkārtējā vidē, un vēl citas izpausmes, kas šiem cilvēkiem katru dienu padara par lielu izaicinājumu. Taču ikkatram no mums ir iespēja palīdzēt ar izpratni un atbalstu. Ikkatrs var padomāt cik tālu varam tikt, ja vien ir, pie kā pieturēties (dažkārt burtiskā nozīmē), un arī par visu to, ko, steidzoties ātrāk tikt augstāk, esam atstājuši lejā. Par vides pieejamību cilvēkiem ar invaliditāti vai pārejošiem veselības traucējumiem, vai bērniem, vai senioriem, vai citiem sabiedrības locekļiem, kam nepieciešama iekļaujoša vide, tiek domāts tikai tad, kad tas skar pašu cilvēku persdonīgi. Tad tiek saprasts, cik ļoti daudz iespēju cilvēkam tiek liegtas tikai tādēļ, ka apkārtējo vidi veido cilvēki, kas neslilmo, kam nav bērnu, kam nav jārūpējas par senioriem, jo prioritāte ir ekonomiskums pāri cilvēcībai. Nepieejamu vidi veido ne tikai kāpnes bez roku balstiem, bet arī sabiedrība, kas dzīvo neziņā un stereotipos.

Projekta “Neredzami” pētījums Baltijas valstīs ir īstenots 2023.gada pavasarī, sadarbojoties vadošām akadēmiskām institūcijām - Biznesa, mākslas un tehnoloģiju augstskola RISEBA (Latvija), Tallinas tehnoloģiju universitāte (Igaunija), Vītauta Dižā universitāte (Lietuva) - un Latvijas pētniecības uzņēmumiem Ex Novo un Motival Development, ar starptautiskās kompānijas IPF Digital atbalstu.

Arī LSKA struktūrvienības „Senioru Saeima” vadība 1. jūnijā piedalījās RISEBA pētnieku prezentācijā par Neredzamajiem – iedzīvotājiem, kuri savu ienākumu vai dzīves stila dēļ ir sociāli un ekonomiski atstumti vai ierobežoti. Pētījums tika veikts visās Baltijas valstīs.

No pētījuma datiem izriet, ka Latvija par Neredzamajiem var uzskatīt ap 369 tūkst. iedzīvotāju (27.6%), kas ir augstākais rādītājs starp visām Baltijas valstīm, salīdzinot ar Igauniju, kur to skaits ir 178 tūkst. (18.9%) un Lietuvu – 410 tūkst. (20%) pēc iedzīvotāju skaita. LSKA atzīst faktu, ka Latvijā ir ļoti augsts Neredzamo skaits, kas rada augstu sociālo spriedzi un potenciālu risku valsts budžetam.

Pētījums tika veikts ar mērķi identificēt un raksturot sociālās grupas, kas savas specifikas dēļ grūti identificējamas vai nemaz neuzrādās oficiālajā statistikā, bet kurām ir dažādu cēloņu radīti izaicinājumi integrēties sabiedrībā un nodrošināt sev ikdienas dzīvei nepieciešamo. Šajā sakarā pētījuma veicēji un NVO rosina publisku diskusiju, iesaistot par sociālo politiku atbildīgās valsts institūcijas.

Minēto sociālo grupu, tostarp senioru, specifiku nosaka fakts, ka šo grupu pārstāvji bieži nesaņem sociālo atbalstu no valsts vai pašvaldībām, jo dažādu specifisku iemeslu dēļ tam nekvalificējas. Eksistē cilvēki, kuriem nereti ir salīdzinoši zemi ienākumi, bet viņi nesaņem mazturīgajiem paredzēto atbalstu. Piemēram, viņiem pieder kāds nekustamais īpašums, viņi ir saņēmuši vienreizēju neliela apjoma finansiālu ieguvumu vai arī ikdienas ienākumi nedaudz pārsniedz noteikto robežu, lai varētu pretendēt uz mazturīgā statusu. Šo problēmu LSKA ir aktualizējusi SIF projektu ietvaros pēdējos trijos gados.

Iespējamās dažādas situācijas, kuru dēļ šie cilvēki tiek atstumti gan finansiāli, gan sociāli, īpaši tas attiecas uz senioriem. Statistikā šo dažādo demogrāfisko un dzīves stila faktoru kombinācijas nav viegli ieraudzīt, bet tieši to sakrītība ir iemesls nopietniem izaicinājumiem cilvēku ikdienā. Jāsecina, ka sociālās programmas tiek veidotas nepaverot iespēju to īstenotājiem atbalstīt minēto sociālo grupu pārstāvjus.

Mājsaimniecība ir vairākas personas, kuras dzīvo vienā mājoklī un kopīgi sedz izdevumus, vai viena persona, kas saimnieko atsevišķi.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pantā no 2021. gada 1. janvāra noteikts:

trūcīgas mājsaimniecības minimālais ienākumu sliekšnis ir 272 eiro pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 190 eiro pārējām personām mājsaimniecībā;

maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni katra pašvaldība ir tiesīga noteikt ne augstāku par 436 eiro pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 305 eiro pārējām personām mājsaimniecībā.

Šie kritēriji runā paši par sevi un neprasa komentārus pašlaik valdošās inflācijas kontekstā.

Pēc Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datiem 2021.gadā ir pieaudzis nabadzības riska sliekšnis, sasniedzot **513 eiro** mēnesī vienas personas mājsaimniecībai (2020. gadā – 472 eiro mēnesī).

Mājsaimniecībām ar diviem pieaugušajiem un diviem bērniem līdz 14 gadu vecumam nabadzības riska sliekšnis 2021. gadā sasniedza 1 077 eiro mēnesī (2020. gadā – 991 eiro mēnesī). 2021. gadā Latvijā nabadzības riskam¹ bija pakļauti 418 tūkstoši jeb 22,5 % iedzīvotāju – par 0,9 procentpunktiem mazāk nekā 2020. gadā. Šo iedzīvotāju rīcībā esošie ienākumi bija zem nabadzības riska sliekšņa.

Pirms trim gadiem Labklājības ministrija ir norādījusi, ka termins "**nabadzība**" Latvijas tiesību aktos nav definēts, tāpēc, runājot par nabadzību, sociālo atstumtību un sociālo iekļaušanu, tiek pielietotas Eiropas Komisijas definīcijas.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas noteikto, par nabadzīgām tiek uzskatītas personas, ja to ienākumi un resursi (ekonomiskie, sociālie un kultūras) ir tik ierobežoti, ka viņu dzīves līmenis ir zemāks par sabiedrībā pieņemto un tiem tiek liegtas vai ir ierobežotas pamattiesības. Tādējādi nabadzība galvenokārt ietver materiālo resursu trūkumu, kā rezultātā cilvēks nevar nodrošināt dzīvei nepieciešamās pamatvajadzības (pārtika, mājoklis, veselība, izglītība, kultūra u.c.).

2021.gadā Latvijā nabadzības riska mazināšanā arvien lielāka loma bija sociālajiem transfertiem (valsts, pašvaldības piešķirtās pensijas un pabalsti, izmaksātie uzturlīdzekļi bērniem, stipendijas, sociālās apdrošināšanas pabalsti un kompensācijas), kas ietver gan valsts un pašvaldību mērķētu atbalstu, gan pensijas, kas veidojas no iedzīvotāju mūža laikā veiktajām sociālā nodokļa iemaksām.

2021. gadā sociālo transfertu sniegtais atbalsts nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvaru samazināja par 18,2 procentpunktiem. Nepastāvot sociālajiem transfertiem, nenodrošinot valsts un pašvaldības atbalstu, tai skaitā, neizmaksājot vecuma pensijas, nabadzības riskam būtu pakļauti 40,7 % iedzīvotāju.

Minētais norāda uz to, cik vitāli svarīgi ir kritēriji sociālo transfertu piešķiršanai un pats piešķiršanas mehānisms, lai nabadzības riska mazināšanu varētu elastīgi attiecināt arī uz „neredzamajiem”.

Attiecībā uz vientuļiem senioriem vērojama ļoti diskriminējoša tendence, kas pamatojas uz vecuma pensijas apmēru. Ja vientuļam senioram ir nepieciešams ikdienas sociālais atbalsts, tehniskie palīgīdzekļi (aprīkojums vai tehniskās sistēmas, kas novērš, kompensē, atvieglo vai neitralizē funkcijas pazeminājumu vai invaliditāti), tad izrādās, ka pensija, kas pārsniedz 436 euro, ir tāda, ka visas nepieciešamības ir jāapmaksā pašam.

Attiecībā uz tehnisko palīgīdzekļu saņemšanu (iegādi vai nomu) ir radītas tik daudz nepārvaramas barjeras, ka „neredzami” nemaz nemēģina tās pārvarēt un izolē sevi no sabiedrības.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas noteikto, sociālā atstumtība ir plašāks jēdziens nekā nabadzība, - tā ir indivīdu vai cilvēku grupu nespēja iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ. Tātad sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz, piemēram, vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, emocionālā un fiziskā vardarbība.

Sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas ir iedzīvotāju grupas, kurām ir liegtas vai apgrūtinātas iespējas iegūt pietiekamus ienākumus, saņemt dažādus pakalpojumus un preces, kuras ir būtiski nepieciešamas pilnvērtīgai funkcionēšanai sabiedrībā.

LSKA ir aicinājusi gan Saeimas Sociālo un darba lietu komisiju, gan Labklājības ministriju izskatīt jautājumu par 2018. gada 27. Marta Ministru kabineta noteikumu Nr. 173 „Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību”, paplašināt 2.punkta saturu, kas nosaka 13 Sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupas:

1. personas ar invaliditāti;
2. personas ar garīga rakstura traucējumiem;
3. personas, kurām noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam;
4. bezdarbnieki, kuriem ir apgādājāmie, bezdarbnieki, kas vecāki par 54 gadiem, un ilgstošie bezdarbnieki;
5. etniskā minoritāte romi;
6. ieslodzītie vai personas, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietas;
7. personas ar alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu, azartspēļu vai datorspēļu atkarības problēmām;
8. personas, kuru dzīvesvieta ir deklarēta naktspatversmē;
9. cilvēktirdzniecības upuri;

10. personas, kurām Latvijā ir piešķirts bēgļa, alternatīvais vai bezvalstnieka statuss;

11. bāreņi un bez vecāku gādības palikušie bērni vecumā no 15 gadiem, kā arī šai grupai atbilstošas pilngadīgas personas līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai;

12. vecāki vai aizbildnis, kas aprūpē bērnu ar invaliditāti;

13. personas, kas aprūpē bērnu pēc pilngadības sasniegšanas, mazbērnu, brāli, pusbrāli, māsu, pusmāsu, vecāku, vecvecāku vai laulāto, ja aprūpējamais ir persona, kurai noteikta I invaliditātes grupa, vai persona ar garīga rakstura traucējumiem, kurai noteikta II invaliditātes grupa.

LSKA ieskatā šeit būtu jāiekļauj arī maznodrošinātas ģimenes (personas) un vientuļi seniori, kuru vecums pārsniedz 55 gadus. Šāds papildinājums ir būtisks arī sociālās uzņēmējdarbības veikšanai.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas noteikto sociālā iekļaušana ir process, kura mērķis ir nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām nodrošināt iespējas, pakalpojumus un resursus, kuri nepieciešami, lai pilnvērtīgi piedalītos sabiedrības ekonomiskā, sociālā un kultūras dzīvē, uzlabojot dzīves līmeni un labklājību, kā arī lielākas līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanā un pieejamību personas pamattiesībām.

Labklājības ministrijā ir izveidota un kopš 2007. gada darbojas Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteja. Komitejas ietvaros tiek izskatīti jautājumi, kas saistīti ar nabadzības, ienākumu nevienlīdzības un sociālās atstumtības situāciju valstī, sniegti priekšlikumi politikas plānošanas dokumentu un izstrādei un pilnveidošanai sociālās iekļaušanas politikas jomā.

Valsts kontrole, 2020.gadā veicot lietderības revīziju ar mērķi noskaidrot, vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības ir norādījusi, ka nabadzības mazināšana Latvijā var kļūt par vienu no deklaratīviem lozungiem, kas minēts valsts attīstības galvenajos dokumentos, bet realitātē tikai daļēji un nosacīti sasniedz tos cilvēkus, kuriem sociālais atbalsts patiešām nepieciešams. Faktiski valstij ir jāizšķiras par ceļu, kādu iet nabadzības mazināšanai: saglabāt universālo atbalstu sistēmu, kurai nav vienotas pieejas un pār kuru nav vienotas uzraudzības, vai pamazām ieviest mērķētu un patiešām uz indivīda vajadzībām balstītu pieeju, kas domāta tām personām, kurām tas ir visvairāk nepieciešams. Minēto Valsts kontroles atziņu pilnībā atbalsta LSKA.

Valsts kontrole ir norādījusi, ka vienīgais koordinējošais rīcībpolitikas dokuments, kas pašlaik aptver veicamās darbības nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju sociālās situācijas uzlabošanai, ir Labklājības ministrijas 2014.gadā izstrādātā koncepcija par minimālā ienākuma līmeni (MIL Koncepcija). Tomēr tās ieviešanas plāns 2020.–2021.gadam (MIL Plāns), kura izstrādei un apstiprināšanai bija nepieciešami gandrīz pieci gadi, paredz tikai atsevišķu atbalstu apmēru palielināšanu.

Latvijas pašvaldības ik gadu sociālajai aizsardzībai tērē ap 249 milj. euro (no tā sociālajai palīdzībai un citiem atbalsta pasākumiem un kompensācijām iedzīvotājiem, kas tiek izmaksātas dažādu sociālo pabalstu veidā – 51 milj. euro), kuru, mērķtiecīgi izmantojot, būtu iespējams panākt labākus rezultātus arī nabadzības risku mazināšanā. Turklāt pašvaldību sociālajiem dienestiem jau pašlaik ir iespēja sociālos pabalstus mērķtiecīgi piešķirt nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļautajām personām, jo ir izveidota sistēma, kā, piešķirot sociālo palīdzību vai sociālos pakalpojumus, tiek novērtēti atbalsta pieprasītāja ienākumi un materiālais stāvoklis, kā arī sociālās vajadzības.

Tomēr MIL Plāna izstrādes laikā lielākā daļa jeb 59% no pašvaldību piešķirtajiem sociālajiem pabalstiem nemaz nav apzināti, pamatojot, ka informācija par pārējo pašvaldību nodrošināto atbalstu nav pieejama un analizējama.

Satraucoši, ka pašvaldībās arvien pastāv atšķirīga pieeja sociālo pabalstu veidu, to skaita un saņēmēju loka noteikšanā. Turklāt piešķirtie pabalsti visos gadījumos nav balstīti uz iedzīvotāju faktiskajām vajadzībām, jo daļa pabalstu tiek piešķirti jau vēsturiski vai ir ieviesti kā politiskās iniciatīvas, vai pamatojoties uz NVO priekšlikumiem par noteikta veida atbalstu konkrētai mērķgrupai neņemot vērā nabadzības riskam pakļauto personu īpatsvaru šajā mērķgrupā.

LSKA ir konstatējusi, ka lai gan Labklājības ministrija ir norādījusi, ka MIL Koncepcijā un tās plānā paredzētie pasākumi ir tikai daļa no visaptverošiem pasākumiem, kam būtu jābūt vēršiem uz nabadzības risku novēršanu, nav konstatēts, ka ar sociālo iekļaušanu saistītajās – bezdarba mazināšanas, valsts sociālo pabalstu, sociālās palīdzības, sociālās apdrošināšanas, personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju, un nodokļu – politikās, iekļautie pasākumi ir savstarpēji saistīti un pietiekami nabadzības mazināšanai.

Biedrības „LATVIJAS SENIORU KOPIENU APVIENĪBA”